

CYNGOR GWYNEDD

Adroddiad i gyfarfod Pwyllgor Craffu Cyngor Gwynedd

Dyddiad y cyfarfod:	20 Ebrill 2023
Aelod:	Y Cyngorydd Dilwyn Morgan, Aelod Cabinet Oedolion, Iechyd a Llesiant
Swyddog Cyswllt:	Mari Wynne Jones, Uwch Reolwr Oedolion
Teitl yr Eitem:	Cefnogaeth i unigolion sydd â dementia yng Ngwynedd

1 Pwrpas yr adroddiad

- 1.1 Cyflwynir yr adroddiad hwn i ddiweddarau'r pwyllgor yn dilyn adroddiad a gyflwynwyd fis Gorffennaf 2021. Roedd yr adroddiad hwnnw'n codi ymwybyddiaeth o'r cyflwr dementia ac yn rhoi trosolwg o'r hyn sydd ar waith i gefnogi unigolion sy'n byw gyda dementia yng Ngwynedd.
- 1.2 Bydd yr adroddiad yma yn rhoi'r prif ffocws ar ddatblygiadau newydd yng Ngwynedd i gefnogi unigolion â dementia.

2 Atgoffwr ar beth ydi dementia

- 2.1 Mae'r gair 'dementia' yn disgrifio grŵp o symptomau a allai gynnwys colli cof a/neu anawsterau meddwl, datrys problemau neu iaith. Mae'r newidiadau hyn fel arfer yn cychwyn yn fychan, ond i rywun â dementia maent yn effeithio ar fywyd bob dydd.
- 2.2 Oherwydd ei natur (symptomau yn fwy amlwg dros amser wrth i'r cyflwr waethygu, a chyfradd diagnosis isel) mae'n anodd gwybod faint yn union o bobl sy'n byw efo'r cyflwr. Mae yna astudiaethau cenedlaethol sy'n amcangyfrif y cyfran o'r boblogaeth o wahanol grwpiau oedran sydd â'r cyflwr, ac ar sail hynny gellir amcangyfrif fod yna 2,049 o unigolion gyda dementia yng Ngwynedd, sef 1.67% o'r boblogaeth (122,864). Mae ymchwil Daffodil Cymru yn rhagweld bydd y nifer o bobl dros 65 oed yng Ngwynedd efo dementia yn cynyddu o 2,018 yn 2020 i 3,085 yn 2040; cynnydd o 35% mewn ugain mlynedd.

3 Y Cyd-destun Cenedlaethol - Llwybr Safonau Gofal Dementia Cymru Gyfan

3.1 Y nod yw i wella gofal dementia i unigolion a'u gofalwyr trwy ddarparu llwybr clir tuag at weithredu safonau effeithiol o fewn gofal dementia yn y ddwy flynedd nesaf.

3.2 Gwelliant Cymru sy'n arwain ar y gwaith fel rhan o'r Rhaglen Gofal Dementia ac mae'n cael ei oruchwylio gan Grŵp Goruchwylio Gweithrediad ac Effaith ym maes Dementia (DOIIG) Llywodraeth Cymru.

3.3 Mae'r llwybr yn cynnwys 20 safon o dan 4 thema:

- Hygyrchedd
- Bod yn ymatebol
- Taith yr unigolyn
- Partneriaethau a Pherthnasoedd (a ategir gan Garedigrwydd a Dealltwriaeth).

3.4 Mae Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol Gogledd Cymru wedi sefydlu 5 grŵp tasg er mwyn ymateb i'r rhaglen waith uchod. Mae cynrychiolaeth o Gyngor Gwynedd ar bob grŵp tasg.

1. Ymrwymiad Cymunedol
2. Gwasanaeth Asesu Cof
3. Cysylltydd Dementia
4. Siarter Ysbyty
- 5a. Datblygu'r Gweithlu
- 5b. Mesurau

4 Cefnogaeth a gwasanaethau Gwynedd

4.1 Ein gweledigaeth yw i gefnogi unigolion sy'n byw gyda dementia er mwyn eu galluogi i fyw gartref mor annibynnol a chyn hired a sydd bosib. Mae angen sicrhau'r ddarpariaeth gofal a chefnogaeth cywir, amserol, yn y lle iawn i gwrdd ag amrediad o anghenion.

4.2 Mae swydd Cydlynnydd Dementia Gwynedd wedi'i chreu yn ddiweddar er mwyn arwain ar y maes o fewn y Cyngor drwy gydweithio ag unigolion sydd wedi'u heffeithio â dementia, y Bwrdd Iechyd a'r Trydydd Sector. Bydd y cydlynnydd yn gyfrifol am greu gweledigaeth a strategaeth Dementia Gwynedd i ymateb i'r llwybr safonau gofal. Swydd dros dro yw hon wedi'i hariannu o'r Gronfa Integredig Rhanbarthol (RIF). Gan ystyried y cynnydd yn y galw a'r disgwyliadau ar y gwasanaeth, mae'n debygol iawn y bydd angen y rôl hon ar sail parhaol.

4.3 Mae'r cydlynnydd yn arwain ar sicrhau trosolwg clir o leisiau pobl sy'n byw â dementia a'u gofalwyr. Bydd yn greiddiol i sicrhau bod eu barn yn dylanwadu ar gynlluniau gweithredu, polisiau a datblygiadau newydd o'r camau cychwynnol cyn diagnosis hyd at anghenion gofal preswyl a'r holl gamau rhwng y ddau begwn yma.

- 4.4 Uchelgais Bwrdd Partneriaeth Rhanbarthol Gogledd Cymru yw sefydlu Canolfannau Dementia Arbenigol yn y Dwyrain, y Gorllewin a'r Canol. Mae'r Cydlynnydd Dementia yn cefnogi'r datblygiad hwn ar gyfer Gwynedd, ond y mudiadau trydydd sector sy'n arwain ar y gefnogaeth fel rhan o'r llwybr dementia. Mae'r Sefydliad Alzheimers yn cefnogi unigolion cyn ac ar ôl diagnosis; yr Ymddiriedolaeth Gofalwyr yn cefnogi yn y Canolfannau Dementia; a Cynnal Gofalwyr yn cefnogi unigolion sy'n gleifion yn yr ysbyty. Mae'r mudiadau trydydd sector yn cefnogi pobl yn y gymuned gydag anghenion lefel isel a chanolig, yn ogystal â chynnig rhaglen gymorth sy'n cynnwys asesiadau clyw, deintyddol, offer a hyfforddiant. Mae Canolfan Dementia wedi agor yng Nghricieth un diwrnod yr wythnos ac mae gwaith yn parhau i ganfod gofod addas i ehangu'r gwasanaeth i ardaloedd Arfon a Meirionnydd.
- 4.5 Datblygiad newydd arall yw ein bod yn treialu cynllun rhanbarthol lle mae Arbenigwr Heneiddio'n Gadarnhaol yn gweithio efo nifer fach o unigolion sy'n byw â dementia a'u gofalwyr i gynnig asesiad ac ymyrraeth arbenigol i gefnogi ymddygiadau heriol.
- 4.6 Mae gwasanaeth Dementia Actif Gwynedd yn mynd o nerth i nerth gan ehangu a sefydlu mwy o wasanaethau i gefnogi unigolion a'i gofalwyr i fyw yn dda efo dementia. Mae'r nifer o sesiynau wedi ehangu i 17 er mwyn ceisio sicrhau darpariaeth ym mhob rhan o'r sir ac atal bylchau.
- 4.7 Mae swyddogion Dementia Actif yn darparu sesiynau Ffrind Dementia i geisio codi ymwybyddiaeth am ddementia a lleihau'r stigma a'r rhwystrau. Y gobaith ydi creu 2,023 Ffrind Dementia newydd o fewn cyfnod o 12 mis mewn cydweithrediad â'r gwaith Gwynedd Oed Gyfeillgar. Bydd profiad o'r teclynnau VR 'Profiad Byw Dementia' hefyd yn rhan o'r sesiynau hynny. Mae trefniadau hefyd mewn lle i'r holl aelodau etholedig dderbyn sesiwn Ffrindiau Dementia a chyflwyniad i waith Cydlynnydd Dementia Gwynedd a gwaith tîm Dementia Actif Gwynedd.
- 4.8 Mae Dementia Actif Gwynedd yn rhan annatod o'r ymdrech i wneud Gwynedd yn sir Oed Gyfeillgar erbyn 2025 gan gydweithio gyda'r cydlynnydd Oed Gyfeillgar ar agweddau o'r gwaith megis fforymau pobl hŷn, sesiynau pontio'r cenedlaethau ac ymgysylltu.
- 4.9 Rydym yn ddibynnol ar arian dros dro i'n galluogi i barhau gyda'r cynllun gweithwyr cefnogol dementia. Mae'r gweithwyr yma'n rhan o'r Timau Adnoddau Cymunedol ac yn cefnogi unigolion â dementia a'u gofalwyr i barhau i fyw'n annibynnol yn eu cymunedau.
- 4.10 Fel sydd wedi ei nodi wrthoch eisoes, mae cydnabyddiaeth na fydd yn bosib bob amser i bobl barhau i aros yn eu cartref eu hunain o ganlyniad i'r angen am ofal mwy arbenigol. Rydym yn awyddus i sicrhau fod pobl gyda dementia yn derbyn y gofal addas yn lleol er mwyn cadw cysylltiadau gyda theulu a ffrindiau a chael derbyn gofal mewn awyrgylch a diwylliant a thrwy gyfrwng iaith sy'n gyfarwydd iddynt.

- 4.11 Mae'r galw am ddarpariaeth dementia yn parhau i gynyddu, ac er ein bod wedi buddsoddi i gynyddu'r cyflenwad o wlaŵ dementia arbenigol mae rhestrau aros am y ddarpariaeth yn amlach gymaint os nad yn uwch na rhestrau aros am welyau preswyl safonol. Fel mae pethau ar hyn o bryd, a chan gadw mewn cof fod y galw yn newid yn gyson, mae gennym 50 o unigolion ar ein rhestrau aros yn disgwyl am wely arbenigol dementia.
- 4.12 Gwelwn y cynnydd yn y galw ar draws ein cymunedau, ac yn ein cartrefi gofal caiff hyn ei adlewyrchu yn y nifer uwch o'n trigolion sydd, er yn derbyn gofal preswyl safonol, bellach yn byw gyda dementia. Er nad yw nifer ohonynt angen gofal dementia arbenigol ar hyn o bryd, mae'n debygol y bydd cyfran uchel angen y gefnogaeth arbenigol ar ryw bwynt yn y dyfodol. Mae gennym oddeutu 50 o unigolion ychwanegol sy'n byw â dementia ac yn derbyn gofal preswyl safonol yn ein cartrefi gofal.
- 4.13 Prif ddefnydd ein gwelyau dementia arbenigol yw i ddarparu llety a chartref parhaol i drigolion sy'n byw â dementia dwys, ond fe'u defnyddir yn hyblyg i roi seibiant rheolaidd i ofalwyr hefyd. Mae'r gweithgareddau a'r gefnogaeth sy'n cael ei roi yn yr unedau arbenigol hyn yn ymateb i anghenion ein trigolion ac yn ystyrlon o'u diddordebau – e.e. tasgau bywyd o ddydd i ddydd, garddio, coginio, lluniau, cerddoriaeth.
- 4.14 Mae holl gartrefi gofal y Cyngor yn cefnogi ac yn gofalu am drigolion sy'n byw gyda dementia, ond gweler yn y tabl isod y cartrefi sy'n cynnig gofal dementia arbenigol.

Cartref Gofal Mewnol	Nifer y gwelyau*	Nifer y gwelyau dementia arbenigol*
Plas Hedd, Bangor	27	14
Plas Ogwen, Bethesda	27	0
Plas Pengwaith, Llanberis	31	0
Plas Maesincla, Caernarfon	23	23
Plas Gwilym, Penygroes	27	0
Plas Hafan, Nefyn	30	8
Plas y Don, Pwllheli	28	0
Bryn Blodau, Llan Ffestiniog	41	17
Cefn Rodyn, Dolgellau	22	0
Hafod Mawddach, Bermo	30	7

Llys Cadfan, Tywyn	33	15
Cyfanswm	319	84

*Noder fod nifer y gwelyau wedi eu nodi ar sail fod y gwaith adeiladu wedi ei gwblhau yn Hafod Mawddach a Phlas Hedd.

- 4.15 Er nad yw'n cyflenwad o welyau dementia arbenigol yn cwrdd â'r galw sydd bellach ar ein gwasanaethau, dylid cydnabod y cynnydd sydd wedi bod dros y pum mlynedd diwethaf. Mae nifer y gwylau wedi mwy na dyblu - o 39 gwely ar draws tri cartref i'r sefyllfa a adlewyrchir uchod.
- 4.16 Ar draws chwech o'n cartrefi gofal bydd gennym 84 o welyau dementia arbenigol, sy'n 26% o gyfanswm y gwelyau sydd gennym ar draws y sir. Noder nad yw'r gwelyau hyn i gyd mewn defnydd eto. Mae diffyg staff wedi golygu nad ydym wedi gallu agor 9 o welyau dementia arbenigol ym Mryn Blodau, Llan Ffestiniog. Yn ogystal, mewn perthynas â chyfanswm o 14 gwely, nid yw'r unedau yn Hafod Mawddach a Phlas Hedd eto wedi eu cwblhau.
- 4.17 Fodd bynnag wrth ystyried y data cenedlaethol a gwybodaeth leol, mae'n debyg y bydd rhaid ystyried y posibiladau ar gyfer cynyddu nifer yr unedau ymhellach yn y dyfodol neu i addasu cofrestriad cartrefi i gynyddu darpariaeth. Bydd raid ystyried rheoliadau Arolygaeth Gofal Cymru er mwyn sicrhau bod lefelau staffio priodol yn yr unedau i gwrdd â'r angen. Yn ogystal, bydd angen ystyried oblygiadau cyllido addasiadau i'r cartrefi i sicrhau fod yr amgylchedd yn addas ynghyd â chyllido'r gofal yn yr hir dymor.
- 4.18 Ffactor arall sy'n gwbl greiddiol ac a fydd angen ystyriaeth lawn yw effaith yr her sy'n parhau o ran recriwtio a chadw staff yn y maes gofal. Yn y lle cyntaf, bydd angen asesu ein gallu fel cyflogwr i gyflogi digon o staff i allu agor yr unedau yn Llan Ffestiniog, Bermo a Bangor.
- 4.19 Wrth edrych tua'r dyfodol rhagwelir y bydd ein Asesiad Poblogaeth, a'r Asesiad Marchnad Tai Lleol, yn ein cefnogi i adnabod pa gartrefi gofal ddylid eu blaenoriaethu ar gyfer cynyddu ein cyflenwad o wylau dementia arbenigol. Dylid nodi hefyd y cyfleon amlwg sy'n bodoli i ddatblygu'r ddarpariaeth ymhellach drwy'r cynlluniau arloesol arfaethedig ym Mhenyberth a Phenygroes.
- 4.20 Mae cartrefi annibynnol yn bodoli yng Ngwynedd sy'n darparu gofal preswyl a nyrsio arbenigol ar gyfer dementia. Yn anffodus, nid oes darpariaeth nyrsio arbenigol ar gael i unigolion sy'n byw yn ardaloedd Llŷn a Meirionnydd. Mae hyn yn golygu fod rhaid i unigolion symud o'u cynefin er mwyn derbyn gofal addas. Mae'r galw am ofal nyrsio dementia yn uwch na'r ddarpariaeth sydd ar gael yn lleol. Ar hyn o bryd mae pump cartref nyrsio dementia yn y sir. Mae hyn yn cynyddu pwysau ar ofalwyr, teuluoedd, ysbytai a nifer o unigolion sy'n gorfod gadael y sir i dderbyn gofal.

4.21 Law yn llaw â'r angen i gynyddu ein cyflenwad o welyau dementia arbenigol ymhellach, rhaid ystyried beth allwn ni ei wneud yn wahanol neu'n ychwanegol ar draws ein cymunedau i alluogi pobl i barhau i fyw yn eu cartrefi eu hunain yn ddiogel a chyda'r ansawdd bywyd gorau posib.

4.22 Mae gennym brosiect teleofal yn mynd rhagddo ar hyn o bryd i ailedrych ar y ddarpariaeth o offer a thechnoleg sydd ar gael, gyda'r bwriad o ehangu'r defnydd o offer arbenigol ymysg trigolion Gwynedd, gan gynnwys unigolion sy'n byw gyda dementia. Bydd yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant yn buddsoddi mewn technoleg ac offer arbenigol dros y misoedd nesaf, ac yn gwerthuso'r wahanol opsiynau ar y cyd â'r Cydlynnydd Dementia. Bydd y gwaith yma yn cynnwys treialu offer ar y cyd â thrigolion Gwynedd a'u gofalwyr er mwyn ystyried lle i flaenoriaethu buddsoddiad i'r dyfodol.

5 Camau nesaf

5.1 Byddwn yn ymrwmo i gyflawni gofynion Cynllun Gweithredu Cymru ar gyfer y Llwybr Safonau Gofal Dementia trwy gydweithio ag unigolion, eu teuluoedd a'u ffrindiau, ein partneriaid yn y trydydd sector a'r Bwrdd Iechyd.

5.2 Bydd y Cydlynnydd Dementia yn sefydlu grŵp rhanddeiliaid a fydd yn cynnwys bobl sydd wedi'u heffeithio gan ddementia er mwyn cydweithio i greu Cynllun Gweithredu Dementia Gwynedd yn unol â'r safonau cenedlaethol.

5.3 Rydym yn ddibynnol ar arian dros dro i gefnogi nifer fawr o ddatblygiadau yn y ddarpariaeth gofal i unigolion â dementia. Yr her fydd sicrhau arian hir dymor i sicrhau cynaliadwyedd a datblygiad pellach y gwasanaethau hyn. Byddwn yn gwneud gwaith i ragweld effaith y galw ar ein cyllidebau dros y blynnyddoedd nesaf a bydd angen gwneud penderfyniadau anodd o ran ail flaenoriaethu adnoddau os na fydd cyllideb ychwanegol ar gael.